

Snakk til hjertet

En metode for å imøtegå ytre høyres argumenter, med utgangspunkt i vår egen historie om samfunnet.

Innhold

1.	Forord	3
2.	Sammenfattede tips	4
3.	Innledning	6
4.	Det høyreekstre narrative – identifisere gjentakende mønstre.....	7
5.	Hva kan stå på spill under en konfrontasjon?...	8
6.	Hvordan imøtegå det høyreekstre narrative	9
	Identifiser vår beskrivelse av samfunnet: et overbevisende alternativ.....	9
	Stopp opp litt, og vurder situasjonen	10
	Svar med et spørsmål	12
	Flytt samtalens fokus til å handle om ditt eget narrative.....	12
	Imøtegå konspirasjonsteorier og desinformasjon	13
7.	Konklusjon.....	15
	Situasjoner du kan trene på	16
8.	Forslag til videre fordypning.....	17
	Ordliste	18
	Kontaktinformasjon.....	19

1. Forord

I **DENNE HÅNDBOKEN** gir vi deg strategier du kan bruke for å imøtegå ytre høyres ideer og argumenter. Uansett om samtalen foregår en i politisk debatt, på arbeidsplassen, der vi engasjerer oss, eller i private sammenhenger. Håndboken er en innføring i et opplæringskonsept som har til formål å styrke kunnskap, strategier og verktøy til alle som ønsker å motvirke rasistiske og høyre-ekstreme ideers innflytelse i samfunnet.

Dette konseptet er et pågående prosjekt som er utviklet av Expos forskningsteam, i nært samarbeid med eksperter på atferdsvitenskap og psykologi. Arbeidet med håndboken du har i hendene nå, er utviklet i samarbeid med Friedrich-Ebert-Stiftung (FES).

Strategiene som presenteres i denne håndboken er en verktøykasse og et prosjekt i stadig utvikling, og bør utvikles videre, kombineres med foredrag, workshops og andre typer situasjonsbaserte opplæringsøkter. Strategiene er utprøvd i praksis i en nordisk, sosialdemokratisk ungdomsorganisasjon og FES sitt parlamentarikernettverk, “European Strategies Against the Far Right”, som består av folkevalgte representanter fra rundt 20 europeiske land. Ved spørsmål, kontakt Stiftelsen Expo eller FES. Kontaktopplysninger finnes på slutten av håndboken.

Vi ser frem å få tilbakemeldinger og forslag fra dere!

2. Sammenfattede tips

KJENN DIN EGEN HISTORIE

For å møte rasistiske ideer er det viktig at du vet hva du selv mener. Du må være klar og konsistent når det gjelder hva slags samfunn du ønsker og hvordan vi kan oppnå det, og ikke bare gjenta det høyreekstreme narrativet du er imot.

TØRRE Å STOPPE OG TENKE

Husk at ulike situasjoner krever ulike strategier. Denne håndboken understreker viktigheten av å tenke på hvilke andre personer som er til stede før du bestemmer deg for hvordan du skal handle i hver enkelt situasjon. Hvor er du? Hvem er personen som gir uttrykk for det ytre høyres argumenter? Lytter publikum? Hva er målet ditt i denne spesifikke situasjonen?

IKKE GLEM PUBLIKUM

Noen ganger legger vi for stor vekt på å prøve å overbevise den personen som roper høyest. Ofte har vi mer å vinne på å fremstå som rolige foran et mulig publikum og å presentere vårt eget narrativ, fremfor å bli sittende fast i å argumentere mot den høyreekstreme samfunnsanalysen.

SOLIDARITET MED PERSONLIGE BERØRTE

Vi må ikke glemme hvordan argumentene vi hører kan påvirke mennesker rundt oss på et dypere, mer personlig vis, og vi må alltid tenke på at personer kan være personlig berørt uten at vi er klar over det (på grunn av sin seksuelle identitet, religion, etnisitet osv.).

SETT REALISTISKE MÅL

Vi hører ofte om situasjoner der rasistiske og konspiratoriske ideer får stå uimotsagt fordi det oppleves som umulig å få personen til å endre mening. Mange ganger er det et urealistisk mål å få noen til å endre synspunkt. Derimot finnes det en rekke andre gevinster vi kan oppnå. For eksempel å tilby alternative perspektiver til de andre som lytter, vise solidaritet med andre som rammes, eller ganske enkelt avslutte en samtale der alle grenser for anstendighet er overskredet.

STILL SPØRSMÅL

Ofte kan spørsmål være en mer effektiv respons enn å argumentere mot ytre høyres argumenter. Spørsmål gir oss litt tid til å tenke på hvordan vi kan fortsette dialogen og tvinger personen vi står overfor til å ta ansvar for det hen akkurat har sagt.

UNNGÅ Å REAGERE PÅ FØLELSER MED FAKTA

Når vi reagerer på en persons følelser av frykt eller sinne med faktabaserte argumenter, risikerer vi å fremstå som respektløse eller uvitende. Ved å stille spørsmål om de underliggende årsakene til personens følelser kan vi “dreie” dialogen slik at den i stedet handler om våre grunnleggende verdier og visjoner. Da har vi bedre mulighet til å nå gjennom med vårt eget narrativ og analyse.

UNNGÅ KONSPIRASJONSTEORIER OG FEILINFORMASJON

Den siste tiden har vår forståelse av nyheter og hendelser blitt påvirket av konspirasjonsteorier og feilinformasjon. Hvordan vi kan imøtegå disse fenomenene, tas også opp i denne håndboken. Her vektlegges, de bakenforliggende mekanismene i konspirasjonsteorier, og ulike tilnærminger til å imøtegå dem.

3. Innledning

I **FLERE TIÅR** har partier og organisasjoner langt til høyre mobilisert og fått stadig større innflytelse over hele Europa. Det ytre høyre har en repetitiv måte å beskrive våre samfunn på. Og ideene deres gjenspeiles både i den offentlige debatten, rundt lunsjbordene på arbeidsplassen, i kommentarfelt på sosiale medier, og dagliglivet. De har som mål å polarisere samfunnene våre. Den ideologiske kjernen i høyreekstrem politikk skaper splittelse, utelukkelse og økt ulikhet.

Når slike ideer ikke utfordres, blir de normalisert og endrer det felles narrativet og måten vi ser hverandre på. Deres splittende og rasistiske språkbruk hvor mennesker settes opp imot hverandre, pusher grensene for hva som anses som normalt og anstendig. I det lange løp skaper de en “ny normalitet”. Utbredelsen av høyreekstreme ideer truer ikke bare velferden til personer som er direkte påvirket. Ved å underminere de viktigste prinsippene i et demokrati, som enkeltmenneskets verdi og verdighet og respekt for menneskerettighetene, utgjør de en trussel mot demokratiets legitimitet og påvirker samfunnet som helhet. Vi har allerede sett eksempler på betydelige demokratiske tilbakeslag. Fra å redusere rettighetene til migranter og LHBTIQ+, til å utfordre rettsstaten i flere europeiske land der høyreekstreme partier påvirker politikken. Nå haster det med å snu denne utviklingen.

Men hvordan kan vi få til å faktisk snu utviklingen?

4. Det høyreekstre narrative – identifisere gjentakende mønstre

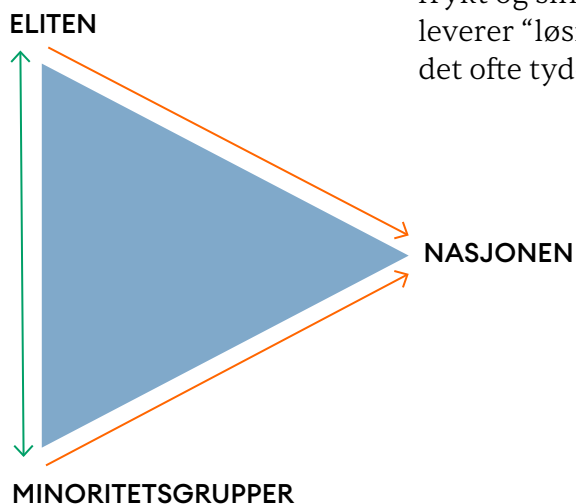
FØRST AV ALT må vi anerkjenne at politiske aktører som hører hjemme i det ytre høyre beskriver samfunnet vårt på en meget effektiv måte. De setter både ord på aktuelle utfordringer og gir en visjon av den typen samfunn de ønsker seg. Narrative er sterkt preget av nostalgi i forhold til fortidens samfunn, apokalyptiske beskrivelser av fremtiden og forenklete løsninger på de utfordringene samfunnet står overfor.

Det høyreekstre narrative inneholder konspiratoriske beskrivelser av et samfunn som styres av en illegitim elite som holder seg ved makten ved å samarbeide med minoritetsgrupper.

I dette konspiratoriske narrative lar eliten minoritetsgrupper som migranter, utlendinger og LHBTIQ+ dra fordel av det sosiale velferdssystemet. Til gjengjeld gir minoritetsgruppen etter sigende eliten kontinuerlig støtte og stemmer. Dette fenomenet uttrykkes på ulike måter i ulike europeiske land. Vi har for eksempel sett hvordan høyreekstre sprer bilder av politikere som tar selfies med flyktninger. Eller høyreekstre propagandakanaler som oppsøker valgkampanjearrangementer der de filmer eller tar bilder av personer de beskriver som immigranter etablerte demokratiske partier bruker som “stemmekveg”.

Den parten som angivelig er skadelidende i dette feilaktige narrative er “vanlige folk” eller “nasjonen”, som alltid beskrives som en homogen gruppe som deler de samme interessene og følelsene og som er glemt og forrådt av eliten.

Dette narrative er helt klart effektivt når det gjelder å skape frykt og sinne – og å sanke stemmer. Det er også et narrative som leverer “løsninger” på menneskers følelser. Dessverre mangler det ofte tydelige mot-narrativer til dette populistiske synet.

Har du blitt stilt overfor det narrative som illustreres her (se trekanten) i diskusjoner eller debatter? Hvordan reagerte du?

Bevissthet om det høyreekstre narrative, som ofte gjentas, hjelper oss med å forberede strategier for hvordan vi skal reagere.

5. Hva kan stå på spill under en konfrontasjon?

DET Å FØLE seg frustrert over normaliseringen av rasisme og dens økende tilstedeværelse i samfunnet er både forståelig og berettiget. En generell likegyldighet overfor denne utviklingen ville gjort det mulig for den normaliseringen vi ser å gå videre. Hvis vi vil snu utviklingen, må vi forstå hvordan vi kan kanalisere frustrasjonen vår på en konstruktiv måte og tilby alternative perspektiver, ikke bare motargumenter.

Psykologisk forskning viser at følelser er smittsomme. Hvis vi reagerer aggressivt, med sinne, på rasistiske ytringer, er det stor risiko for at den personen vi konfronterer raskt vil komme i samme sinnstilstand – et fenomen kjent som emosjonell smitte. Slike situasjoner vil trolig raskt eskalere til konflikter, hvor det er nesten umulig for oss å nå frem med perspektivene og analysene våre på en effektiv måte.

Det er også en betydelig risiko for å skape psykologisk reaktans, en situasjon der den personen vi konfronterer blir enda mer overbevist om å klamre seg til sin egen mening, eller til og med kan innta et mer ekstremt standpunkt for å hevde sin rett til å tenke og føle som hen vil. Dette kan føre til at de søker likesinnede personer, som bekrefter verdenssynet deres og gjør det enda sterkere forankret.

En annen risiko ved å imøtegå rasistiske utsagn med aggressive motargumenter er at vi kan utløse det som noen ganger omtales som giftig eller affektiv polarisering. Det betyr at samtalen beveger seg bort fra temaet og utvikler seg til personangrep og aggressiv språkbruk, noe som selvfølgelig gjør det vanskeligere å få gjennomslag og får oss til å fremstå som partiske og usaklige overfor et eventuelt publikum som følger med.

6. Hvordan imøtegå det høyreekstre narrative

Ett utgangspunkt når vi skal definere narrative vårt er å reflektere over følgende spørsmål:

1. Hva er de elementene som forener oss i samfunnet vårt? Hva er det som fører oss sammen og skaper en følelse av tilhørighet?
2. Hvor er konfliktlinjene? Hva er de største truslene og utfordringene i samfunnet vårt?
3. Hva er visjonen vår? Hva må vi gjøre for å komme dit?

En mulig sosialdemokratisk respons:

1. For sosialdemokrater har de elementene som forener oss i samfunnet å gjøre med solidaritet, likhet og frihet. I motsetning til høyreekstre, som definerer nasjonen gjennom etnisitet, religion eller en snever fortolkning av kultur.
2. Høyreekstre trekker konfliktlinjene sine mellom “nasjonen” og “minoritetsgrupper”, mens sosialdemokrater ser konfliktlinjer der ulikhet, diskriminering og klassesdeling er synlig.
3. Sosialdemokraters visjon er et samfunn der mennesker tar ansvar for hverandre, der man sammen bygger en sterk velferdsstat for å påse at ingen blir stående utenfor.

Identifiser vår beskrivelse av samfunnet: et overbevisende alternativ

FOR Å BEKJEMPE høyreekstre ideer må vi vite hvilke ideer og verdier vi selv står for, før vi kan formidle dem på en effektiv og overbevisende måte. Vi må være mer eksplisitte når det gjelder det samfunnet vi vil ha og hvordan vi skal klare å oppnå det. Det er ikke nok å bare være “anti”. Vi må basere det vi kommuniserer på våre egne verdier og utvikle våre egne overbevisende narrative, med historier som inkluderer både følelser og handlinger. Det er vanskelig å overbevise andre om vi ikke selv bunner hvorfor vi tenker som vi gjør.

Et første steg på veien til å identifisere vår beskrivelse av samfunnet er å forstå hva det er som driver oss i våre prioriteringer og beslutninger. Disse spørsmålene kan være et utgangspunkt for å tydeliggjøre svarene på drivkraften bak ditt engasjement:

- Hvilke hendelser og personer har vært avgjørende for dine livsvalg?
- Hvorfor velger du å bruke tiden din på å lese denne håndboken, bygge kunnskap og finne verktøy for å motvirke rasisme?

Med økt innsikt i hva som driver dine prioriteringer og beslutninger blir det lettere å formulere en egen virkelighetsbeskrivelse og analyse.

Som vi har sett, er høyreekstre politiske aktører effektive når det gjelder å sette dagsorden, ved å forklare de utfordringene samfunnene våre står overfor og gi enkle løsninger. Vi har sett flere eksempler på hvordan høyreekstre setter dagsorden ved å finne opp trusler mot samfunnet vårt som er basert på løgner og generaliseringer. Disse historiene sprer seg fra land til land i

Det flerkulturelle samfunnet har mislyktes. Vi må lage et narrative for flertallet av befolkningen. For å gjøre det må vi begrense innvandringen sterkt.

Jeg tror at dette har å gjøre med ulikhet, mangel på tillit og tro på en felles fremtid. For å skape en følelse av tilhørighet må vi respektere hverandre og påse at alle får samme mulighet til å bidra og delta i samfunnet vårt.

Europa, uavhengig av de reelle forholdene i landene. Ett eksempel er debatten om rettighetene til transpersoner og om drag Queens skal få fortelle eventyr i skoler og barnehager. Mennesker som føler seg tiltrukket av det høyreekstreme narrativet må gis et alternativ, slik at de ikke føler seg nødt til å reagere på sin frykt og sinne på en måte som styrker populisme. Vi må kunne fortelle historien om samfunnet vårt fra et sosialdemokratisk perspektiv, finne svar på menneskers spørsmål og sette vår egen dagsorden.

Ved å definere vårt eget narrativ og formulere tydelige alternativer kan vi ganske enkelt imøtegå høyreekstreme ideer ved å fremsette våre egne verdier og visjoner for samfunnet.

Stopp opp litt, og vurder situasjonen

DET ER INGEN fasit på hvordan vi skal imøtegå ytre høyres ideer og argumenter. De forekommer i ulike situasjoner, og dette påvirker handlingsrommet vårt.

Men det er flere faktorer vi kan tenke på og reflektere over for å være bedre forberedt i de ulike situasjonene vi kan stå overfor.

	LUKKET	AMBIVALENT	ÅPEN	SÅRBARE GRUPPER
Proaktiv tilnærming	Skape tillit	Skape tillit	Styrke	Beskytte og vise solidaritet
Reaktiv tilnærming	Så tvil/ avslutte samtale	Tilby alternativer	Støtte	

• HVEM SNAKKER DU MED?

Noen ganger står vi overfor høyreekstreme ideer og argumenter fra personer som virker fullstendig **lukket eller fastlåst** i sine oppfatninger. De er blitt påvirket av konspirasjonsteorier og populistiske ideer i lang tid og ser verden fra et helt annet perspektiv. I møte med personer som er fastlåste eller lukkede er det mulig at det eneste alternativet vi har er å så tvil ved å tilby andre måter å tenke på. Noen ganger er det eneste vi kan gjøre her å avslutte samtalen.

Vi kan også møte mer **ambivalente** personer som uttrykker redsel overfor et samfunn i endring, som spesielt søker svar i det høyreekstreme narrativet. I dette tilfellet må vi gjøre det tydelig at vi tilbyr et alternativ. Et narrativ som gir demokratiske svar på spørsmål om hva slags samfunn vi vil ha og hvordan vi kan komme dit.

• HVEM ER TIL STEDE?

Det er viktig å huske at det kan være **ambivalente** personer i et mulig publikum eller rundt et middagsbord der ytre høyres ideer og argumenter fremsettes. De trenger å høre et alternativt, demokratisk narrativ. Et narrativ som tilbyr svar på de samme spørsmålene som løftes. Eksempelvis hvorfor samfunnet oppleves utrygt, eller hvorfor boligmarked ser ut som det gjør. Hvis de ikke sitter igjen med annet enn motargumenter, og ingen alternative visjoner eller forklaringer, er det fare for at de vil gå fra å være ambivalente til å bli lukkede.

Det mulig at du også har **åpne**, demokratisk innstilte mennesker rundt deg. Som deler ditt syn på verden, men ikke har evner eller har mot til å uttrykke det. Ved å presentere et tydelig narrativ vil du både styrke dem og støtte deres formening. Kanskje også inspirere dem til å heve stemmen mot uanstendige analyser neste gang.

Når andre personer er i nærheten, er det alltid fare for at høyre-ekstreme ideer og argumenter treffer på et mer personlig nivå. På grunn av religion, etnisitet, seksuell orientering eller andre faktorer vi ikke er kjent med. Ha alltid dette i tankene hvis du har et publikum.

• HVOR BEFINNER DU DEG?

Omgivelsene har betydning for hvordan man skal agere, og må vurderes. I dagliglivet er det mulig vi er redde for å skape en pinlig situasjon eller skade sosiale relasjoner. I offentligheten kan vi føle oss sårbare på en annen måte. Tilskuereffekten kan gi oss en grunn til å la være å handle. Hvis det er en større gruppe, tenderer vi til å stole på at andre vil handle. Dette er et fenomen det er viktig å tenke på. Hva slags person ønsker du å være i slike situasjoner? Hvordan kan du forberede deg på å handle i samsvar med verdiene dine i ulike sammenhenger der høyreekstreme ideer dukker opp?

• HVA ER MÅLET DITT I DEN SPESIFIKKE SITUASJONEN?

Noen ganger har vi feilaktig en tendens til å tro at målet er det samme i alle situasjoner: å få noen til å endre oppfatning. Når du møter en lukket person, kan dette rett og slett være umulig. Muligens er målet her bare å så tvil.

Hvis det er et publikum som lytter, skal du ha som mål å gi publikum en alternativ måte å tenke på. Svaret ditt er ofte ment å nå frem til publikum, og ikke nødvendigvis til den personen som fremsetter en idé eller et argument.

Noen ganger er det et godt nok mål å avslutte samtalen. Å sette en sluttstrek i anstendighetens navn og vise solidaritet overfor mennesker det er gjort urett mot, uansett om de er til stede eller ikke.

Svar med et spørsmål

- Still spørsmål for å sikre at du har forstått det personen faktisk sa, så det ikke er noe du har misforstått.
- Slik kan du vinne tid og få en oversikt over hvilke alternativer du har.
- Det viser at du bryr deg og er nysgjerrig.

MANGE GANGER ER vi uforberedt når vi konfronteres med høyreekstremer argumenter og ideer. Kanskje skjer det i form av en fremmed person på bussen, under en middag med familie og venner eller på et møte på jobben. Det kan også skje i en valgkamp eller under et presseintervju. Ofte er argumentene fulle av statistikk og feilaktige fakta, noe som gjør det vanskelig å svare spontant. De kan også være grunnlagt på støtende generaliseringer. I slike situasjoner kan spørsmål være en effektiv svarstrategi.

Hva mener du?

Hvordan påvirker dette deg?

Hvorfor er dette så viktig for deg?

Flytt samtalens fokus til å handle om ditt eget narrativ

SPØRSMÅL KAN OGSÅ være effektive for å påse at vi faktisk snakker om det samme. Ved å stille spørsmål kan du flytte samtalens fokus, slik at dere kan møtes på et nivå der du har en mulighet til å nå frem med ditt eget narrativ.

En vanlig feil er å imøtegå en persons frykt eller sinne med faktabaserte argumenter, eller å snakke om en abstrakt visjon til en person som uttrykker frykt for et samfunn de ikke lenger gjenkjenner. Eller å miste tråden i diskusjoner om fakta og statistikker, for det kan være krevende å gjennomføre slike diskusjoner når vi ikke er forberedt.

Strategien med å *forflytte samtalen* gjennom spørsmål trenger grundig forklaring og praktisk opplæring. Modellen nedenfor, med eksempler på samtaler, gir deg en idé om hvordan den kan brukes.

Ved å bruke spørsmålene i kolonnen til høyre kan vi få personen vi kommuniserer med til å tenke på mulige løsninger på problemet som presenteres. Så snart vi er kommet opp på et nivå der vi snakker om visjon eller verdier har vi en bedre mulighet til å forklare vår egen visjon og verdiene våre på en effektiv måte. Dette er mye mer effektivt enn å argumentere mot en persons personlige opplevelser og følelser eller å rote oss bort i misledende fakta og statistikker.

Dialognivå	Ide å imøtegå	Ditt svar	Spørsmål å stille
Miljø	Nabolaget mitt er utrygt.	→	Hvordan får det deg til å føle deg?
Atferd	Jeg går ikke ut mer.	→	Hvordan vet du at det er så farlig at du ikke kan gå ut?
Kunnskap	Innvandrere er kriminelle.	→	Hva må gjøres?
Verdier	Alle kriminelle handlinger bør føre til utsendelse.	→	Hvordan vil du at det skal være?
		Jeg tror på et samfunn der kriminelle handlinger ikke bedømmes på grunnlag av en persons opprinnelse, men på lovbruddets art	
Visjon	Jeg vil ha et trygt samfunn.	→	Det vil jeg også men for å skape det, må vi ...

Imøtegå konspirasjonsteorier og desinformasjon

DET ER SPESIELT vanskelig å vite hvordan man skal svare på konspirasjonsteorier og desinformasjon. Dette kapitlet er inspirert av boken *Theory of Debunking*, publisert av psykologene Stephan Lewandowsky og John Cook (2020).

Det er viktig å forstå mekanismene bak konspirasjonsteorier og desinformasjon hvis vi skal kunne gjenkjenne dem og lage strategier for å bekjempe dem. Å forklare logikken bak en konspirasjonsteori kan i seg selv være et verktøy for å hjelpe mennesker til å gjenkjenne teorien og unngå å handle i henhold til den.

Som i strategiene vi tidligere har beskrevet for å imøtegå høyreekstremer ideer, må vi vurdere hvem det er vi snakker med, situasjonen vi er i og det mulige publikumet. Teknikker som å latterliggjøre en konspirasjonsteori eller å plukke den fra hverandre på en aggressiv måte har vist seg å være effektivt i noen grupper, men har hatt den motsatte virkningen i andre grupper, grupper som allerede er helt overbevist om alternative fakta.

I opplæringen vår fremhever vi ulike tilnærminger i ulike situasjoner for å avkrefte konspirasjonsteorier.

FAKTA — Hvis du tilfeldigvis kan mye om akkurat den hendelsen eller fenomenet som konspirasjonsteorien gir en alternativ forklaring på, vektlegg hva vi faktisk vet fra pålitelige kilder. Legg vekt på sannheten snarere enn å gjengi feilaktige argumenter. Prøv å formidle fakta så tydelig og forståelig som mulig.

KILDEN — I andre tilfeller er du kanskje ikke spesielt godt kjent med akkurat den hendelsen eller fenomenet som konspirasjonsteorien handler om, men du har viss kunnskap om kildene som det henvises til. Fokuser da i stedet på å forklare hvordan kilden eller avsenderen åpenbart prøver å skape et feilaktig bilde ut fra hvem som står bak, og hvilken type agenda de driver.

LOGIKKEN — Noen ganger møter vi konspirasjonsteorier der vi ikke er spesielt godt kjent med fakta eller kilden til informasjonen. Men mange ganger finnes det mange logiske hull som kan belyses. Forsøk da å ta et steg tilbake og påpeke hvordan det virker utrolig eller usannsynlig at det skulle henge sammen på akkurat den måten. Konspirasjonsteorier har en tendens til å forstørre perifere detaljer eller korn av sannhet knyttet til en viss hendelse. Er argumentene motstridende? Er det virkelig logisk eller rimelig at det skulle henge sammen på den måten?

UNNGÅ GJENGIVELSE — ved å gi konspirasjonsteorien så liten plass som mulig kan vi redusere risikoen ved å gjengi den (å styrke teorien, snarere enn å avkrefte den). Spesielt hvis vi har et ambivalent publikum. Igjen gir en samtale på tomannshånd oss litt mer rom til å føre samtalen videre enn hvis vi har personer rundt oss som enten risikerer å bli inspirert av eller ta skade av det som blir sagt.

I 2024 startet Massachusetts Institute of Technology (MIT) en større studie som viste at det tidligere ikke var blitt viet tilstrekkelig oppmerksomhet til individuelle årsaker til konspirasjonstenkning hos mennesker vi møter. Konspirasjonsteorier har nemlig ulike funksjoner for ulike mennesker. I MIT-studien ble en KI-robot programmert til å generere både generelle og personlige svar til et antall testsubjekter som deltok i studien. Resultatene viste at deltakerne ikke bare fikk svekket sin tro på den spesifikke konspirasjonsteorien som ble diskutert med KI-roboten, men også begynte å tvile på andre konspirasjonsteorier de hadde vist delvis interesse for, selv om studien ikke fokuserte på disse teoriene. Dette viser at det er viktig å ta tak i konspirasjonsteorier, selv om det kan virke nytteløst. Men det krever at vi både forstår de personlige motivene bak en persons konspirasjonstenkning og har god kunnskap om hvordan virkelighet konstrueres.

7. Konklusjon

I **DENNE HÅNDBOKEN** har vi presentert ulike tilnærminger til å imøtegå ytre høyres rasistiske og konspiratoriske samfunnsbeskrivelser. Vi har understreket viktigheten av å klargjøre vårt eget narrativ for å kunne tilby alternativer, slik at vi kan unngå å gå oss vill i motargumenter og tillate at ytre høyre setter dagsordenen.

Vi har fremhevet behovet for å vurdere situasjonen og tenke på de ulike alternativene vi har, basert på *personen vi snakker med, situasjonen vi er i og det mulige publikumet*.

Vi har også vist ulike måter vi kan bruke spørsmål på: både til å vinne litt tid til å orientere oss, og til å bevege samtalen over på et nivå der vi kan nå frem til andre mennesker med våre egne ideer.

Situasjoner du kan trene på

TA DEG LITT tid til å tenke nærmere på situasjonene nedenfor. Basert på det du akkurat har lest i denne håndboken, hvordan vil du håndtere de ulike situasjonene?

Hvordan vurderer du situasjonen?

Hvilken strategi ville du bruke for å ta stilling til ideen/argumentet?

Hva er fordelene og ulempene ved den strategien du valgte?

Hvordan tror du denne strategien oppfattes av mottakeren?

Hvordan tror du strategien oppfattes av publikum?

Hvordan føler du deg i denne situasjonen?

Den bekymrede damen på trikken

Du er på trikken, på vei til jobben. En dame kommer bort til deg, hun kjenner deg igjen fra en politisk debatt og spør om du har litt tid. Hun sier at hun er bekymret på grunn av “innvandrergrjenger” i nabolaget sitt. Hun er redd for å la barna sine være ute om kvelden på grunn av den økte faren for overfall og tyveri. Hun sier at hun har stemt på sosialdemokratene i flere tiår, men nå er hun ikke lenger sikker. Hun gjenkjenner ikke samfunnet sitt og tror at “det må gjøres noe drastisk”.

Den sinte mannen i publikum

Du har akkurat deltatt i den politisk debatt om kjønnsrettigheter. På slutten av diskusjonen rekker en mann i publikum opp hånden. Han er helt klart opprørt og sier at han synes at det bør forbys at drag queens leser historier for barn. “Vi kan rett og slett ikke tillate at menn kledd som kvinner driver med seksuell indoktrinering av barn.”

Familiemiddagen

Dere feirer bursdagen til et familiemedlem. Imens dere sitter rundt bordet forteller tanten din deg at hun aldri ville akseptere at datteren hennes gifter seg med noen fra Midtøsten. Hun argumenterer at “verdiene deres truer den måten vi lever på i den vestlige verden i dag”.

8. Forslag til videre fordypning

EXPO

I denne håndboken er målet vårt å gi en oversikt over de strategiene og verktøyene Expo presenterer i sine foredrag og praktisk orienterte workshops. Konseptet er et pågående prosjekt som stadig er i utvikling og kan brukes på ulike måter, alt etter deltakernes forhåndskunnskaper og de utfordringene de står overfor. Metodene utvikles kontinuerlig i tråd med både ny forskning, Expos egen research og andre erfaringer fra vår virksomhet.

EXPOS FOREDRAG OM TRENDER OG TENDENSER I DET HØYREEKSTREME MILJØET

Stiftelsen Expo har fulgt med på høyreekstremer miljøer siden 1995. I foredragene våre skaper vi oppmerksomhet rundt aktuelle trender og hvordan de kan settes i en historisk sammenheng. Vi skaper oppmerksomhet rundt de mest innflytelsesrike aktørene og tendensene samt metodene de bruker for å få oppslutning til de antidemokratiske ideene sine. Vi gir også råd og foreslår strategier for hvordan både politikere, aktører i sivilsamfunnet og privatpersoner kan forberede seg på å imøtegå ideer og argumenter fra ytre høyre.

SITUASJONSBASERTE WORKSHOPS OG DISKUSJONER

Ved å lage situasjonsbeskrivelser basert på deltakernes opplevelser i møtet med mennesker med høyreekstremer oppfatninger reflekterer vi over vår egen evne til å handle i ulike situasjoner. I diskusjoner ser vi nærmere på fordeler og ulemper ved de ulike tilnærmingene og den effekten de kan ha, både på den personen vi møter og på et mulig publikum.

En annen effektiv måte å prøve ut strategier og verktøy på er å bruke rollespill der vi endrer rollene i møte med lukkede eller ambivalente motparter på ulike arenaer, der vi kan tenke over hvordan en samtale kan oppfattes av et mulig publikum. Rollespill hjelper oss til å bedre forstå motpartens tanker og handlinger. Gjennom rollespill får vi også bedre kunnskap om våre egne styrker og hvor det er rom for forbedring.

FES

Det å styrke demokratiet er en av hjørnesteinene i FES sitt arbeid, og organisasjonen publiserer løpende materiale om flere aspekter på temaene diskutert i denne håndboken. Nordenkontoret har siden 2018 utviklet politiske strategier for å motvirke høyre-radikale og høyreekstremer bevegelser med utgangspunkt i regionen. Sammen med et omfattende ekspert- og politikernettverk, fortsetter de med å utvikle og tilby analyser for å styrke demokratiet.

Ordlister

ANTISEMITISME er et samlebegrep for hat, fordommer og fiendtlighet overfor jøder.

AUTORITARISME er en politisk ideologi som fokuserer på sentralisering av makt og undertrykking av alle som utfordrer systemet. Systemet rettferdiggjøres delvis av ideen om at lydighet overfor myndigheten er sentral for målet om å opprettholde orden og unngå kaos.

FASCISME er en ideologi basert på ultranasjonale og voldelige aktivistiske ideer som hevder at nasjonen er i krise. Krisen og antatte trusler rettferdiggjør en kamp mot både indre og ytre fiender. Begrepet fascisme ble opprinnelig brukt i forbindelse med lederskapet til den italienske diktatoren Benito Mussolini.

FUNDAMENTALISME. Ifølge Cambridge Dictionary kan fundamentalisme beskrives som "troen på gamle og tradisjonelle former av religion eller troen på at alt det som er skrevet i en hellig bok, som bibelen, er helt sant". Fundamentalistisk tolkning av religion overlapper iblant med radikal nasjonalisme og fremmedfrykt.

HØYREEKSTREMISME er en revolusjonær del av det ytre høyre politiske spekteret som motsetter seg majoritetsstyre og andre grunnleggende prinsipper i det liberale demokratiet. I motsetning til høyreradikale avviser høyreekstreme åpent ideen om en regjering basert på folkets tilslutning, og ikke bare det liberale demokratiet.

HØYREORIENTERT POPULISME, også omtalt som høyreorientert nasjonalisme, kombinerer høyreekstreme politiske ideer med en populistisk verdensoppfatning.

HØYRERADIKALISME er en reformistisk del av ytre høyre og går imot grunnleggende demokratiske prinsipper som rettsstaten og de rettigheter til minoritetsgrupper. Ifølge statsviteren Cas Mudde utgjør nativism og autoritarisme kjernen i høyreradikal ideologi.

Den **IDENTITÆRE BEVEGELSEN** startet i Frankrike på slutten av det 20. og begynnelsen av det 21. århundre. Bevegelsens ideer har spredt seg til flere andre europeiske land. Den identitære bevegelsen er en del av det høyreekstreme miljøet som legger vekt på regionalisme, antiliberalisme, sterk kritikk av innvandring fra land utenfor Europa og er opptatt av å beskytte det som beskrives som europeisk kultur.

ISLAMOFABI er et samlebegrep for hat, fordommer og fiendtlighet overfor muslimer.

KONSPIRASJONSTEORI er teorien/ideen om at det er eller har vært en konspirasjon bak en viss hendelse eller krise. Konspirasjonsteorier spres ofte under verdensomspennende hendelser eller kriser der de offisielle forklaringene enten virker for enkle eller for kompliserte å forstå. Konspirasjonsteorier er skadelige fordi de øker mistilliten i samfunnet og ofte utpeker spesifikke grupper som ondsinnede eller ansvarlige for negative hendelser.

NASJONALISME er en ideologi som fremhever elementer som forener mennesker i en nasjon, som felles kultur og historie. For nasjonalister er det helt avgjørende å beskytte nasjonalstaten. Det antas at menneskene i en nasjon deler visse verdier og interesser. Disse felles interessene varierer med nasjonalismens ideologiske orientering. Noen ser etnisitet som det forenende elementet (etnonasjonalisme). I andre nasjonalistiske bevegelser er kultur eller borgerstatus de sentrale forenende elementene.

NATIVISTER hevder at menneskene som opprinnelig var hjemmehørende i et land har rett til samfunnets velferdssystem og ressurser, men at mennesker som har innvandret til landet ikke har slike rettigheter. Nativism forekommer ofte når grupper i et samfunn føler seg sosialt eller kulturelt truet av omverdenen.

POPULISME er et politisk synspunkt som legger vekt på meningene og interessene til folket, eller nasjonen, som står overfor en antatt illegitim elite og det etablerte samfunnet. Populisme kan forekomme i både venstre- og høyreorienterte ideologier.

RADIKAL KONSERVATISME er, ifølge statsviteren Natascha Strobl, et fenomen der konservative har reagert på progressive tendenser i samfunnet ved å slutte seg til ulike radikale høyreorienterte ideer og narrativer. De fokuserer hovedsakelig på sosiokulturelle overbevisninger, og legger skylden på innvandreregrupper – spesielt muslimer – for deres påståtte manglende evne til å akseptere og tilpasse seg landets majoritetskultur. I de mest ekstreme tilfellene inntar de radikale høyreorienterte posisjoner og diskurser og samarbeider med høyreekstreme partier.

RASISME defineres på ulike måter. Ifølge Oxford Reference kan det defineres som: "Manglende evne eller vilje til å anerkjenne rettighetene, behovene, verdigheten eller verdien til mennesker av visse raser eller geografiske opprinnelser. Mer generelt, nedsettende beskrivelse av ulike egenskaper, kjennetegn eller intelligens som "typisk" for visse personer.

XENOFABI er motvilje, frykt og hat mot det som oppfattes som annerledes eller fremmed. Ordet kommer fra gresk: *xeni* (annerledes/fremmed) og *phobos* (frykt).

Det **YTRE HØYRE** kan beskrives som et bredt spekter av nasjonalistiske, radikalkonservative og autoritaristiske politiske ideer. Det inkluderer både ekstreme og radikale partier. Det ytre høyre inkluderer politiske oppfatninger preget av fremmedfrykt, sjåvinisme og ultranasjonalisme. Ideene kan føre til vold og overgrep mot og ekskludering av minoritetsgrupper. Det finnes historiske eksempler på at politiske ideer på ytre høyre fløy har ført til folkemord på menneskegrupper det hevdes har lavere status eller utgjør en trussel mot flertallet.

Kontaktinformasjon

Friedrich-Ebert-Stiftung | Nordic Countries

Ansvarlig: Kristina Birke Daniels | Director | FES Nordic Countries
Tlf.: +46 768 486 705
nordics.fes.de

Kontakt/bestillinger:
josefin.furst@fes.de

Stiftelsen Expo

Ansvarlig: Daniel Poohl | CEO | Stiftelsen Expo
Tlf.: +46 8 400 219 61
expo.se

Kontakt/bestillinger:
klara.ljungberg@expo.se

Vi vil benytte anledningen til å takke Ada Lassen-Urdahl. Uten deg ville den norske utgaven ikke vært mulig!

Meningene og synspunktene som uttrykkes i denne publikasjonen er ikke nødvendigvis meningene eller synspunktene til Friedrich Ebert Stiftung (FES). Kommersiell bruk av medier publisert av FES er ikke tillatt uten skriftlig samtykke fra FES og stiftelsen Expo. Publikasjoner fra FES må ikke brukes til valgkampformål.

Dette dokumentet er oversatt til norsk av FES Nordic Countries. Stiftelsen Expo kan ikke holdes ansvarlig for eventuelle endringer som er oppstått på grunn av denne oversettelsen.

Om Friedrich-Ebert-Stiftung

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) er Tysklands eldste politiske stiftelse, og er sterkt knyttet opp mot sosialdemokratiske prinsipper, frihet, rettferdighet og solidaritet, og frie fagforeninger. FES har som mål å fremme et fritt og rettferdig samfunn og sterke demokrati over hele verden. Stiftelsen har mer enn 100 avdelinger i ulike land.

FES' nordiske kontor fremmer politisk dialog mellom de fem nordiske landene – Sverige, Danmark, Finland, Island og Norge – og Tyskland.

Om Expo

Expo er en religiøs og partipolitisk uavhengig antirasistisk stiftelse som er basert i Sverige og har en visjon om et samfunn der rasistiske ideer ikke lenger har innflytelse.

Siden 1995 har stiftelsen arbeidet for et åpent, demokratisk samfunn ved å motarbeide rasistiske organisasjoner og ideer. Arbeidet består av monitorering, journalistiske undersøkelser og opplæring med det mål å øke menneskers bevissthet og mulighet til å utfordre rasistiske ideer, myter og konspirasjonsteorier.

